

हिमसंस्कृतवार्ताः

दैनिक ई-संस्कृतवार्तापत्रम्

himsanskritvartah
e-Sanskritnewspaper

नवा प्रेरणा नवोत्साहः

हिमाचलप्रदेशस्य संस्कृतशिक्षकाणां नूतनः प्रकल्पः

1 07.03.2024 गुरुवासरः वि.सं. २०८० फाल्गुणकृष्णपक्षः द्वादशी फाल्गुण २४ प्रविष्टांशः
Website- www.himsanskritam.com Email-himsanskrit@gmail.com

■ पृष्ठ-4 ■ वर्ष-3 ■ अङ्क-135

मुख्यमन्त्री वनखण्ड्यां
राष्ट्रीयस्तरीयायाः
जन्तुशालायाः
आधारशिलाम्
अस्थापयत्

हमीरपुरे सेवारतानां
संस्कृत- शिक्षकाणां
पञ्चदिवसीया
प्रशिक्षणकार्यशाला सम्पन्ना

इदानी मनालीतः
कन्याकुमारीपर्यन्तं
स्वप्नः सिद्धः
भविष्यति- "केन्द्रीय
मंत्री नितिन गडकरी"

प्रमुखाः वार्ताः

श्रीनगरं यास्यति अद्य
प्रधानमन्त्री नरेन्द्रमोदी

प्रधानमन्त्री नरेन्द्रमोदी अद्य श्रीनगरं यास्यति। श्रीमोदी मध्याह्नानन्तरं बख्शी-क्रीडाङ्गणे विकसित-भारतं विकसित-जम्मू-कश्मीरकार्यक्रमेऽपि सम्मिलितो भविष्यति। अवसरेऽस्मिन् प्रधानमन्त्रिणा पञ्चसहस्र- कोटिरुप्यकाणां समग्र- कृषि- विकास- कार्यक्रमः राष्ट्राय समर्पयिष्यते। अयं कार्यक्रमः केन्द्रशासित प्रदेशे कृषि-अर्थव्यवस्थायाः संवर्धनार्थं समारम्भ्यते। सः स्वदेश-दर्शनम् एवं प्रसाद- योजनान्तर्गतं चतुर्दशशत-कोटिरुप्यतोऽप्यधिकानां परियोजनानां शिलान्यासं लोकार्पणञ्च करिष्यति। प्रसाद-योजना धार्मिक स्थलानां पुनरुद्धारार्थं एवं आध्यात्मिक-न्यासान् प्रोत्साहन-प्रदानार्थं एकं अभियानम् अस्ति। प्रधानमन्त्री अशेषे हि देशे धार्मिक एवं पर्यटनस्थलानां विकासार्थं प्रायशः त्रिचत्वारिंशत् परियोजनानां समारम्भोऽपि विधास्यति। एतानि धार्मिक एवं पर्यटनस्थलानि आन्ध्रप्रदेश- तमिलनाडु- पुद्दुचेरी- कर्नाटक- हिमाचल-प्रदेश- गोआदिषु राज्येषु सन्ति। प्रधानमन्त्री जम्मू- कश्मीरे नवनियुक्तेभ्यः एक-सहस्र-कर्मिभ्यः नियुक्तिपत्राणि अपि प्रदास्यति।

विदेशमन्त्री डॉ. सुब्रह्मण्यम-
जयशंकरः दक्षिण कोरियायाः
विदेशमन्त्रिणा चो ताए- यूल
इत्यमुना सह सियोलनगरे
संयुक्तायोगोपवेशनस्य
सहाध्यक्षताम् अकरोत्

विदेशमन्त्री डॉ. सुब्रह्मण्यम-
जयशंकरः दक्षिण कोरियायाः
विदेशमन्त्रिणा चो ताए- यूल इत्यमुना सह
सियोलनगरे दशमस्य भारत-
दक्षिणकोरिया- संयुक्तायोगोपवेशनस्य
सहाध्यक्षताम् अकरोत्। डॉ. जयशंकरेण
अस्योपवेशनस्य व्यापकता उपयोगिता च
प्रतिपादिता। तेनोदीरितं यत् अस्मिन्
उपवेशने विस्तारित-द्विपक्षीय-सम्बन्ध-
क्षेत्रे, रक्षाक्षेत्रे, विज्ञान- प्रौद्योगिक्योः क्षेत्रे,
व्यापारे एवं कार्यक्षेत्रे सहयोगार्थं सहैव
जनेषु परस्परं विचाराणां आदान- प्रदानार्थं
एवं सांस्कृतिक-सहयोग-संवर्धनार्थं च
चर्चा समभवत् । डॉ. जयशंकरेण
त्रिपक्षीय-सहयोग-संवर्धनार्थम् अपि चर्चा
विहिता। उभाभ्यामपि मन्त्रीभ्याम् हिन्द-
प्रशान्तयोः घटनाक्रमान् आलक्ष्यापि
विविध-प्रकरणेषु चर्चा विहिता।
विदेशमन्त्री-डॉ. जयशंकरेण गिम्हे-
नगरस्य मेयर हांग ताए-योग इत्यमुना
सहापि मेलनं विहितम्। तेनोदीरितं यत्
गिम्हे-अयोध्यायाः संपर्कः सांस्कृतिक-
न्यासस्य जनानां दीर्घकालिक- सम्बन्धानां
च साक्षीत्वं प्रतिपादयति।

हिमाचलेन सप्तनवीनाः
एचएएस-अधिकारिणः
प्राप्ताः, अनमोलः शीर्षस्थाने

हिमसंस्कृतवार्ताः- शिमला।
हिमाचलप्रदेशेन सप्त नवीनाः एचएएस-
अधिकारिणः प्राप्ताः। हिमाचलप्रदेश-
राज्य- लोकसेवा- आयोगेन बुधवासरे
राज्यप्रशासनिक-सेवायाः संयुक्तपरीक्षा
2023 इत्यस्य परिणामः घोषितः।
अनमोलः परीक्षायां शीर्षस्थानं प्राप्तवान्
अस्ति। अनमोलः सम्प्रति
खण्डविकासपदाधिकारी टुट्ट इत्यत्र
कार्यरतः अस्ति। बिलासपुरमण्डलस्य
श्रीनयनादेवीक्षेत्रस्य हिमानी शर्मा
द्वितीयस्थाने अस्ति। आयोगेन ११ पदानाम्
परीक्षा कृता आसीत्। पात्र अभ्यर्थीनाम्
अनुपलब्धतायाः कारणात् एचएएस इत्यस्य
द्वौ पदौ, एचपीएस इत्यस्य द्वौ पदौ रिक्तौ
स्तः।

राष्ट्रपतिः नवदिल्लां चतुर्नवतिः प्रख्यात कलाप्रवीणान्
संगीतनाटकाकादमी पुरस्कारस्कारेण सम्मानितवती

हिमसंस्कृतवार्ताः। राष्ट्रपतिः अकादमिक रत्नेनापि सभाजितवती । संगीत
द्वैपदीमुर्मूः नवदिल्लां चतुर्नवतिः प्रख्यात
कलाप्रवीणान् द्वाविंशत्यधिक द्विसहस्रतमवर्षस्य
अथ त्रयोविंशत्यधिक द्विसहस्रतमवर्षस्य
संगीतनाटकअकादमी पुरस्कारस्कारेण
सम्मानितवती । पुरस्कारोऽयम् संगीत-नृत्य-
नाटक-लोक एवं जनजातीय कला
काष्ठपुत्तलिका तथा संबद्ध प्रेक्षागार कला क्षेत्रेषु
प्रदातः। अकादमी पुरस्कारान् अतिरिच्य
राष्ट्रपतिः मुर्मूः समारोहेऽस्मिन् सप्त प्रतिष्ठितान्
कलाप्रवीणान् संगीत नाटक अकादमी प्रदीयते।

कोलकातायां चतुःशोत्तर पञ्चदशसहस्र कोटितोप्यधिक-
रुप्यकाणां सम्पर्कात्मक-विभिन्न परियोजनानां
आधारशिलाम् उद्घाटनम् कृतं प्रधानमन्त्रिणा

हिमसंस्कृतवार्ताः- नरेश मलोटिया।
प्रधानमन्त्रिणा नरेन्द्रमोदिना कोलकातायां
चतुःशोत्तर पञ्चदशसहस्र कोटितोप्यधिक-
रुप्यकाणां सम्पर्कात्मक-विभिन्न परियोजनानां
आधारशिलाम् उद्घाटनं च अकारि।
कार्यक्रमस्यास्य मुख्याकर्षणं भारते नद्याः अधः
गामिनीं प्रथम मेट्रो-सेवायाः श्री मोदिना कृत
उद्घाटनमासीत्। तेन कोलकाता मेट्रो-इत्यस्य
पूर्वीय-पश्चिमी वीथ्याः हावडा भूमिगत-
एस्प्लानेड इति खण्डस्य अनावरणं विहितम्। श्री
मोदिना सम्पर्कस्य अन्यासां विभिन्न-
परियोजनानामपि लोकार्पणं कृतम्। एतासु
परियोजनासु रूबी हॉल क्लीनिक इत्यारभ्य
रामवाडी यावत् पूणे मेट्रो, एसएन जंक्शनतः
त्रिपुनीथुरा यावत् कोच्ची मेट्रो प्रथम चरणस्य
विस्तार परियोजना प्रथम चरणं, आगरा मेट्रो
इत्यस्य ताजपूर्वीद्वारात् मनकोश्वर स्ट्रेच यावत्,
दिल्ली-मेरठ आर-आर-टी-एस वीथ्याः दुहाई-
मोदीनगरं उत्तर खण्डं च सम्मिलिताः सन्ति।
प्रधानमन्त्रिणः एषा यात्रा भारते तीव्रगत्या
सम्बर्धनीं मेट्रो सम्पर्कं प्रतिविम्बयति।
चतुर्दशोत्तर द्विसहस्रं यावत् अशेषे हि देशे
सार्धद्विशतं किलोमीटर परिमितं यावदेव मेट्रो
रेलयानानां प्रचालनमासीत्। सम्प्रति विंशत्यावत्
विभिन्न नगरेषु नवशततोप्यधिक किलोमीटर
परिमितं यावत् मेट्रोति रेलयानानां प्रचालनं

द्वादश राज्याणां केन्द्रशासित प्रदेशाणां च दश-
दिवसीय यात्रावधौ पञ्चमे दिने प्रधानमन्त्रिणः
यात्रैषा द्वितीया वर्तते। प्रधानमन्त्रिणा
नरेन्द्रमोदिना उत्तरचौबीस परगना मण्डलस्य
बारासाते एकां महिलाजनसभाम् अपि
सम्बोधिता। प्रधानमन्त्रिणा उक्तं यत्
कार्यक्रमेदम् अस्य प्रमाणम् अस्ति यत् भाजपेति
दलं कथं नारीशक्तिं विकसित भारतस्य
शक्तित्वेन समेधयति। श्रीमोदिना उक्तं यत्
टीएमसी इति दलस्य शासने राज्यस्य महिलाः
प्रताडिताः जाताः। टीएमसी इति दलस्य सर्वकारः
बंगालस्य जनानां आरोपिणां रक्षणे प्रयासं करोति

अनुराग-खेलो इण्डिया

खेलो इण्डिया इत्यस्य पदकविजेतारः
साम्प्रतं प्रशासनिकवृत्तये योग्याः
जाताः। नवदिल्ल्यां वर्ताहरेः सह वार्ता
कुर्वन् केन्द्रीय खेलमन्त्री अनुराग सिंह
ठाकुरः अवोचत् यत् अधुना खेलो इण्डिया
इत्यस्य युवाः सर्वकारीयवृत्तवसरान्
प्राप्स्यन्वति । पदक्षेपोऽयं अतीव
महत्वपूर्णः वर्तते। सममेन प्रतिभामपि
पोषयति ।

सुभाषितम्

संसारकटुवृक्षस्य
द्वे फले अमृतोपमे।
सुभाषितरसास्वादः
सङ्गतिः सुजने जने॥

भावार्थः- संसार के कड़वे पेड़ के दो
फल होते हैं जो अमृत के समान होते हैं।
एक है मधुर शब्दों का स्वाद और दूसरा
सज्जन व्यक्तियों की संगति।

प्रतीकसाठवे मुम्बई

सूचना- हिमसंस्कृतवार्ताः दैनिकपत्रे
व्याकरणात्मक-अशुद्धिनां कृते
सम्बद्धाः पत्रकाराः लेखकाश्च
उत्तरदायिनः भविष्यन्ति

कार्यालयः
हिमसंस्कृतम् प्रकाशनम्
जसवां कोटला तहसीलपरिसरस्य सम्मुखे
कस्बा कोटला, जिला कांगड़ा हि.प्र.
पत्रव्यवहारसङ्केतः- १७७१११

हमीरपुरतः अयोध्यापर्यन्तं आरब्धा हिमाचलपथपरिवहननिगमस्य बससेवा

हिमसंस्कृतवार्ता- हमीरपुरम्।

हिमाचलपथपरिवहननिगमस्य हमीरपुरतः अयोध्यापर्यन्तं बुधवासरे बससेवा आरब्धा अस्ति। मुख्यमन्त्री सुखविन्दरसिंहसुखः अवाहदेवी-हमीरपुर- अयोध्या बससेवायाः हरितध्वजं प्रदर्श्य शुभारम्भं कृतवान्। अस्मिन्नवसरे विधायकः संजयरतनः, सुरेशकुमारः व मलेन्द्रराजनः, पूर्वविधायक अनितावर्मा मंजीतडोगरा, कांगड़ा सहकारीप्राथमिककृषि- एवं- ग्रामीण- विकासवित्तकोषस्य अध्यक्ष रामचन्द्र पठानिया, एपीएमसी अध्यक्ष अजय शर्मा, जिलाकांग्रेसस्य अध्यक्षः सुमन भारती, वरिष्ठकांग्रेसनेता पुष्पेन्द्र वर्मा, एमडी एचआरटीसी रोहनचंदठाकुरः, उपायुक्तः हमीरपुरम् अमरजीतसिंहः, एसपी हमीरपुरं पदमचंदः आदयः उपस्थिताः अभवन्। अवधेयं वर्तते यत् प्रथमचरणे हिमाचलतः अयोध्यापर्यन्तं त्रयः मार्गाः अनुमोदिताः सन्ति। अस्मिन् अन्तर्गतं शिमला- ऊनातः

अयोध्यानगरं प्रति बस-सेवा अपि आरभ्यते। एचआरटीसी धार्मिकपरिपथयोजनायाः अन्तर्गतम् अयोध्यानगरं प्रति बसयानानां संचालनम् आरभते। द्वितीयचरणस्य नालागढ- मनाली- धर्मशाला- नगरात् अयोध्यानगरं प्रति बससेवा आरभ्यते। एचआरटीसी- समूहे सम्मिलितानि नूतनानि बीएस-६ श्रृङ्खलायाः बसयानानि अयोध्यायाः कृते चालितानि भविष्यन्ति। शिमलातः अयोध्यापर्यन्तं ११२४ किलोमीटर दूरम् अस्ति। शिमलातः दिल्लीपर्यन्तं ३९२ किलोमीटर, दिल्लीतः अयोध्यापर्यन्तं ७३२ किलोमीटर यावत् यात्रा भवति। एचआरटीसी-प्रबन्धनस्य अनुसारं दिल्लीतः अयोध्यापर्यन्तं बसयानानि द्रुतमार्गद्वयेन गमिष्यन्ति। दिल्लीतः निगमबसयानानि यमुना, आगरा- लखनऊ द्रुतमार्गेण च अयोध्यानगरं गमिष्यन्ति। तत्र यानस्थगनस्थलं, यात्रिकाणां कृते सार्वजनिकसुविधाः, डीजलस्य पूरणं, खादनपानार्थं च भोजनालयाः च चिह्निताः सन्ति।

मुख्यमन्त्री सुखविन्दरसिंहसुखः वनखण्ड्यां राष्ट्रीयस्तरीयायाः

जन्तुशालायाः आधारशिलाम् अस्थापयत्

हिमसंस्कृतवार्ता- काङ्गड़ा। मुख्यमंत्री सुखविन्दरसिंहसुखः काङ्गड़ाजनपदस्य देहराविधानसभाक्षेत्रस्य वनखण्ड्यां ३५० कोटिरुप्यकैः निर्मायमानायाः राष्ट्रीयस्तरीयायाः जन्तुशालायाः आधारशिलाम् अस्थापयत्। ततः देहरा मातुः बगलामुखी-देव्याः दर्शनं कृतवान्। अस्मिन् अवसरे मुख्यमन्त्री उपस्थितं समागमं सम्बोधयन् उक्तवान् यत् पूर्वं कश्चन भवतः नास्ति इति उक्तिः आसीत्। परन्तु देहरा अद्यतः अस्माकं एव अस्ति। अधुना भवन्तः देहरायां विकासस्य गङ्गां प्रवहन्ती द्रक्ष्यन्ति। या अद्य मातुः बगलामुखी-देव्याः दिव्यप्रसादात् आरब्धा। मुख्यमंत्री उक्तवान् यत् देहरा, ज्वालामुखी, जसवां-प्रागपुरेषु च युगपत् विकासः भविष्यति। ५ वर्षेभ्यः परं हिमाचलप्रदेशः ग्राम-

अर्थव्यवस्थायाः साहाय्येन स्वाबलंबी भविष्यति। मुख्यमंत्री सुखविन्दरसिंहसुखः भाजपायाः उपरि आक्रमणं कृत्वा अवदत् यत् केचन भ्रष्टशक्तयः अस्माकं सर्वकारं दुर्बलं कर्तुम् इच्छन्ति। नेताप्रतिपक्षस्य जयरामठाकुरस्य मनसि सत्तायाः क्षुधा वर्तते। अश्वव्यापारद्वारा सर्वकारस्य निर्माणं तेषां अभिप्रायः आसीत्। परन्तु तेषां योजनाः वयं पूर्णतां प्रति न नीतवन्तः। सः अवदत् यत् अहं साधारणकुटुम्बात् उत्थाय मुख्यमन्त्री अभवम् सामान्यजनानाम् कृते च कार्यं करोमि। अस्माकं सर्वकारः निराश्रयबालानां सहायकः अभवत्। मुख्यमंत्री उक्तवान् यत् वयं पञ्चवर्षाणि यावत् निर्वाचिताः स्मः लोकसभानिर्वाचने लोभीजनानाम् कृते भवन्तः समुचितं उत्तरं दास्यन्ति।

मुख्यमन्त्रिणा हिमाचलप्रदेश- राज्य- सहकारी- वित्तकोषस्य २२ नूतनशाखानामुद्घाटनं कृतम्

हिमसंस्कृतवार्ता:- शिमला। मुख्यमंत्री सुखविन्दरसिंहसुखः बुधवासरे हिमाचलप्रदेश- राज्य- सहकारी- वित्तकोषस्य २२ नूतनशाखानामुद्घाटनं कृतवान्। सः वित्तकोषस्य द्वयोः नूतनयोः योजनयोः 'एकवारं निस्तारणयोजना', 'उच्चघनत्वस्य सेबैधानानां विकासाय ऋणयोजना' च प्रारब्धवान्। सः आईबीपीएसद्वारा वित्तकोषेण क्रियमाणानां २३२ लिपिकपदानां नियुक्त्यर्थं ऑनलाइनसंकेतम् अपि प्रारब्धवान्। नूतनासु शाखासु समरकोटम्, झड़ग/ नकराडी, पराला, धमांदरी, मेहंदली, जरोलः, जनेहड़घाटः, अप्पर कैथू, खटनोलः, निहरी, चाय का डोरा, स्यांज, भराडी, मंडप, धार-टटोह, लोहाट, अवाह, छतराडी, हलाह, हरिपुरधारं, टिम्बी और चाङ्गे च समाविष्टाः सन्ति। अस्मिन् अवसरे मुख्यमन्त्री अवदत् यत् एकसमयनिराकरणयोजनायाः माध्यमेन ये वित्तकोषस्य ऋणधारकाः दोषीऋणधारकाः ये केनचित् कारणात् समये एव स्वस्य देयऋणं परिशोधयितुं न शक्तवन्तः, येषां ऋणलेखाः ३१ दिसम्बर २०२३ दिनाङ्के वित्तकोषेण एनपीए इति घोषिताः भविष्यन्ति। एतादृशाः सर्वे ऋणधारकाः ये अस्मिन् वर्गे पञ्जीकृताः सन्ति, ते वित्तकोषेण सह एकवारं निस्तारणं कृत्वा अस्याः योजनायाः अन्तर्गतं स्वऋणस्य पुनर्भुक्तिं निस्तारयितुं पात्राः भविष्यन्ति। मुख्यमन्त्री उक्तवान् यत् उच्चघनत्वयुक्तानां सेबवृक्षाणां विकासाय ऋणयोजनायाः अन्तर्गतं उच्चघनत्वयुक्ते सेबवृक्षे नवीनप्रौद्योगिक्याः प्रवर्धनार्थं, नवीनप्रकारानाम् उत्पादनार्थं च राज्यस्य उद्यानपालकेभ्यः प्रतिबिधा ८ लक्षरूप्यकाणां ऋणसुविधा प्रदत्ता भविष्यति।

अस्याः योजनायाः अन्तर्गतं ऋणधारकाय अधिकतमं ५० लक्षरूप्यकाणां ऋणं प्रदत्तं भविष्यति। मुख्यमन्त्रिणा सुखविन्दरसिंहसुखुना उक्तं यत् राज्यस्य विकासे हिमाचलप्रदेश- राज्यसहकारी- वित्तकोषस्य महत्त्वपूर्णा भूमिका अस्ति। सः अवदत् यत् वित्तकोषस्य स्वप्नानां संचय-निक्षेप-सम्बद्ध- बचत-निक्षेप-योजना, सशक्त-महिला-ऋण-योजना च सार्थक-परिणामान् प्राप्तवती अस्ति। सशक्तमहिलाऋणयोजनायाः अन्तर्गतं १६८३६ महिलाऋणग्राहिणां कृते अद्यावधि ३५ कोटिरुप्यकाणां ऋणं प्रदत्तम् अस्ति। मुख्यमन्त्री प्रति कृतज्ञतां प्रकटयन् वित्तकोषस्य अध्यक्षः देविन्द्रश्यामः अवदत् यत् नूतनानां शाखानां उद्घाटनेन समाजस्य सर्वेषां वर्गानां कृते तेषां द्वारे एव बैंकसेवानां सुविधा उपलब्धा भविष्यति। सः अवदत् यत् एकवारं समाधानयोजनायां दोषीणां ऋणधारकाणां वित्तीयविभागस्य उन्नयनस्य अवसरः प्राप्यते। यः ऋणग्राहकः स्वस्य ऋणनिस्तारणार्थं एकमुष्टिरूपेण ददाति तस्मै प्रोत्साहनरूपेण ०.५ अतिरिक्तव्याजापकर्षमपि दीयते।

भाजपादलेन अतिक्रान्ताः संवैधानिकमर्यादाः, पञ्चवर्षपर्यन्तं जनसेवा करिष्यति अस्माकं सर्वकार- मुख्यमन्त्री सुखः

हिमसंस्कृतवार्ता:- हमीरपुरम्।

मुख्यमन्त्री सुखविन्दरसिंहसुखः, हमीरपुरबसस्थानकस्य शिलान्यासस्य अनन्तरं पक्काभरो इत्यत्र जनसभां सम्बोधयन् अवदत् यत्, हमीरपुरबसस्थानकस्य कार्यं प्रायः १५ वर्षाणि यावत् लम्बितम् अस्ति। अस्मिन् आधारेण सम्बद्धाः सर्वाः प्रक्रियाः प्राथमिकतारूपेण सम्पन्नाः, अस्य निर्माणकार्यं ६५ कोटिरुप्यकैः सार्धैकवर्षे सम्पन्नं भविष्यति। मुख्यमन्त्री उक्तवान् यत् सः मण्डलस्य विधायकैः सह विकासात्मकपरियोजनासु कार्यं कुर्वन् अस्ति। एतेषु केचन जनाः सहसा सर्वकारस्य विरुद्धं गमिष्यन्ति इति सः कदापि न कल्पितवान् आसीत्। एते जनाः न केवलं सर्वकारेण सह वा दलेन सह वा द्रोहं कृतवन्तः अपितु स्वविधानसभाक्षेत्रस्य जनैः सहापि द्रोहं कृतवन्तः। विधानसभायाः बजटसत्रे विपक्षस्य मनोवृत्तेः दृढतया आलोचनां कुर्वन् मुख्यमन्त्री अवदत् यत् भाजपानेतारः आय-व्ययकस्य

अनुमोदनम् न इच्छन्ति, तदर्थं ते अनेकान् अलोकतान्त्रिकान् विधीन् स्वीकुर्वन्ति। सः अवदत् यत् राज्यस्य जनाः ५ वर्षाणि यावत् सर्वकारं निर्वाचितवन्तः, तेषां सर्वकारः सम्पूर्णं ५ वर्षाणि जनानां सेवां करिष्यति। मुख्यमन्त्री उक्तवान् यत् विकटे आर्थिकस्थितौ अपि राज्यसर्वकारेण १४ मासस्य कार्यकाले अनेके जनसौहार्दनिर्णयाः कृताः, येन राज्यसर्वकारः सामान्यजनसर्वकारः इति सिद्धयति। राज्यसर्वकारः भ्रष्टाचारस्य प्रति शून्यसहिष्णुतां स्वीकृत्य कार्यं कुर्वन् अस्ति। भ्रष्टाचारस्य निवारणं कृत्वा सर्वकारेण राजस्वं प्रायः २० प्रतिशतं वर्धितम् अस्ति। सः अवदत् यत् तीव्रवित्तीयबाधाः अस्ति चेदपि राज्यसर्वकारेण १५ मासाभ्यन्तरे पञ्च प्रतिज्ञाः पूर्णाः कृताः। इन्दिरागांधी- प्रियभगिनी- सुखसम्मान- निधियोजनायाः अन्तर्गतं अग्रिमवित्तीयवर्षात् सर्वाभ्यः पात्रमहिलाभ्यः १५०० रुप्यकाणि प्रतिमासं प्रदास्यते।

राज्यस्तरीयसंस्कृतप्रतियोगितासु क्वार्ट-संस्कृत- महाविद्यालयस्य प्रथमं स्थानम्

हिमसंस्कृतवार्ता:- डॉ. सन्तोषकुमारः। शास्त्रितृतीयवर्षीयच्छात्रयोः अंशुल-निश्चलयोः दलं तत्र हिमाचलसंस्कृताकादम्या सोलन- राजकीय- प्रथमं स्थानमाप्नोत्। प्रश्नोत्तरीप्रतियोगितायां च संस्कृतमहाविद्यालये विश्वविद्यालयस्तरीयाणां महाविद्यालयस्तरीयाणां च छात्राणां कृते विविधाः महाविद्यालयस्तरीयाणां च छात्राणां कृते विविधाः राज्यस्तरीयाः संस्कृतप्रतियोगिताः आयोजिताः। उपत्रिंशत्संस्थानां छात्रदलानि तत्र भागमगृह्णन्। क्वार्ट-राजकीय- संस्कृत- महाविद्यालयस्य अंशुल- निश्चल- प्रवीण- आंचल- किरण- हर्षिता- अक्षय- नेहा- इत्यादयः छात्रास्तत्रानेकप्रतियोगितासु भागं गृहीतवन्तः। सूत्रान्याक्षरीप्रतियोगितायां महाविद्यालयपरिवारः हर्षान्वितः गर्वान्वितश्चासीत्।

संस्कृतं संस्कृतिं ददाति संस्कृतिः च जीवनं ददाति- “प्रो. जानकीपंवारवर्या” राजकीयस्नातकोत्तरमहाविद्यालये भारतीयसंस्कृतिज्ञानपरीक्षायाः पुरस्काराणां प्राचार्याद्वारा कृतं वितरणम्

हिमसंस्कृतवार्ता:- कुलदीपमैन्दोला। कोटद्वारम्। 2023-24 वर्षस्य भारतीयसंस्कृतिज्ञानपरीक्षा- शांतिकुंजहरिद्वारस्य पौडीगढ़वालस्य तत्त्वावधाने राजकीयस्नातकोत्तरमहाविद्यालये कोटद्वारे 3 नवम्बर 2023 दिनांके प्राचार्यायाः जानकीपंवारवर्यायाः मार्गदर्शने सम्पन्ना आसीत्। कोटद्वारस्य राजकीय- स्नातकोत्तर- महाविद्यालयस्य विभिन्नविषयाणां शतशः छात्राः पञ्जीकरणं कृतवन्तः, येषु ४९ छात्राः परीक्षायाम् उत्तीर्णाः अभवन्। जनपदस्तरे महाविद्यालयस्य शिक्षाशास्त्रविभागस्य छात्रेण आकाशसिंहद्वारा प्रथमस्थानं 90% अंकैः सह प्राप्तं। सहैव कलास्नातिकाछात्रया उजमाद्वारा महाविद्यालयस्तरे 83% अंकैः सह प्रथमस्थानं प्राप्तम्। प्राचार्ययया प्रो. जानकीपंवारद्वारा सर्वेभ्यः उत्तीर्णछात्रेभ्यः प्रमाणपत्रं दत्तम्, प्राचार्याद्वारा आकाशसिंहः ₹700 साक्षाद्भरणार्थं च जनपदस्तरस्य प्रमाणपत्रं स्मृतिचिह्नं च प्राप्तवान्। उजमा इत्यस्यै स्मृतिचिह्नं प्रमाणपत्रं च प्रदत्तम्। तदनन्तरम् उत्तीर्णेभ्यः समस्तेभ्यः छात्रेभ्यः प्रमाणपत्रं वितरितम् अभवत्। अवसरेऽस्मिन् प्राचार्या जानकीपंवारवर्या सर्वेभ्यः छात्रेभ्यः अभिनन्दनं कुर्वन्ती स्ववक्तव्ये उक्तवती यत् अस्माकं देशस्य संस्कृतिः केवलं छात्रैः एव पुनरुत्थापिता भवति। भारतस्य प्रतिष्ठा संस्कृते संस्कृतिषु च निहिता अस्ति, अत एव संस्कृतं संस्कृतिं ददाति संस्कृतिः च जीवनं ददाति। अपि च, महाविद्यालयस्य कृते अतीव गौरवस्य विषयः अस्ति यत् अस्माकं छात्राः जनपदस्तरस्य महाविद्यालयस्तरे च प्रथमस्थानं प्राप्तवन्तः, आगामिषु परीक्षासु च अस्माकं महाविद्यालयस्य छात्राः न केवलं मण्डलस्तरस्य अपितु राज्यपुरस्कारं प्राप्नुयुः इत्याशाषेऽहम्। उपजनपदकोटद्वारस्य भारतीयसंस्कृतिज्ञानपरीक्षायाः संयोजकः कुलदीपमैन्दोला स्ववक्तव्ये उक्तवान् यत् युवानः स्वसंस्कृतिम् अवगन्तुम् एतादृशपरीक्षासु उत्साहेन भागं गृह्णन्ति इति अद्यतनसमाजस्य कृते गौरवस्य विषयः अस्ति। भारतीयसंस्कृतिः एव अस्माकं गौरवम्। संस्कृतविभागस्य प्रभारी डॉ. अरुणिमा च परीक्षाप्रभारी डॉ. अभिषेकगोयलः सहैव समस्तविभागानां प्राध्यापकानां सहयोगेन परीक्षासम्पन्ना अभूत् भवतां सर्वेषां कोटिशः धन्यवादः यतोहि भवतां सहकार्यं विना एतस्याः परीक्षायाः संचालनम् अत्यन्तं कठिनम् आसीत् इति। संस्कृतविभागस्य प्राध्यापिका डॉ. प्रियम अग्रवालः स्वविचारं प्रकटयन्ती अवदत् यत् एतादृशस्पर्धासु सर्वेषां छात्राणां भागः भवितव्यः यतोहि एतादृशप्रतियोगितानां माध्यमेन एव चरित्रविकासः सम्भवति। अवसरेऽस्मिन् महाविद्यालयस्य वरिष्ठप्राध्यापकः एमडीकुशवाहा, प्रो. आशा देवी, प्राध्यापकः रमेशचौहानः, डॉ. अभिषेकगोयलः, कुलदीपमैन्दोला, डॉ. बी. सी. शाहः, डॉ. सुषमाथलेडी, डॉ. अजीतसिंहः, डॉ. सुशीलबहुगुणा, डॉ. नवरत्नसिंहः, डॉ. अरुणिमा, डॉ. संदीपकुमारः, डॉ. श्रद्धा, डॉ. सुलेखा घिल्डियालः, डॉ. हितेन्द्रः बिश्रोई, डॉ. पूनमगैरोला, डॉ. प्रियम अग्रवालः, अरुणा चौधरी आदयः महाविद्यालयस्य प्राध्यापकाः उपस्थिताः आसन्।

हमीरपुरे सेवारतानां संस्कृत- शिक्षकाणां पञ्चदिवसीया प्रशिक्षणकार्यशाला सम्पन्ना पञ्चदिवसेषु शिक्षकैः अर्जितं नवीनप्रविधीनां आधुनिकं ज्ञानम्

हिमसंस्कृतवार्ता:- नीरजः, हमीरपुरम्। हिमाचलप्रदेश- शिक्षाविभागद्वारा सेवारतानां शिक्षकाणां कृते प्रतिसत्रं प्रशिक्षणस्य व्यवस्था क्रियते। अस्मिन्नेव क्रमे जिला हमीरपुरे संस्कृत शिक्षकाणां पञ्चदिवसीया कार्यशाला गतदिने सम्पन्ना। हमीरपुरस्य राजकीय- वरिष्ठ- माध्यमिक- विद्यालये (कन्या) आयोजितायाम् अस्यां कार्यशालायां माध्यमिक- उच्चमाध्यमिकयोः द्वयोः स्तरयोः कृते प्रशिक्षणमासीत्। समापनसत्रे जिला- प्रशिक्षण- प्रभारिणा पुनीतकुमारेणोक्तं यत् राष्ट्रीय- शिक्षा- नीतेः अनुसारं प्रत्येकशिक्षकस्य कृते प्रशिक्षणम् अतीव- आवश्यकमस्ति। आयोजितायाः अस्याः कार्यशालायाः सफल- आयोजनाय विद्यालयस्य प्रबन्धनाय धन्यवादः प्रदत्तः।

संस्कृतस्य प्रशिक्षणं संस्कृतमाध्यमेन आसीत् इति गौरवस्य विषयः- पुनीत कुमारः, जिला- प्रशिक्षणप्रभारी

तेनोक्तं यत् माध्यमिकस्तरे प्रतिभाशर्मा, सुरेशकुमारः, ज्योतिप्रकाशश्च स्रोतव्यक्तिरूपेण आसन्। उच्चमाध्यमिकस्तरे डॉ. तेज कुमारः, डॉ. विपन शर्मा, डॉ. मुनीष कुमारः, आचार्य दलीपः, आचार्य नरेश मलोटिया, डॉ. अमित शर्मा च स्रोतव्यक्तिरूपेण आसन्। प्रशिक्षणस्य माध्यमः संस्कृतमेवासीत् इति गौरवस्य विषयः। समारोपसत्रे प्रतिभागिभ्यः प्रमाणपत्राणि अपि प्रदत्तानि।

अन्तर्राष्ट्रीयशिवरात्रिमहोत्सवे २१६ देवेभ्यः निमन्त्रणम्, मुख्यमन्त्रिः करिष्यति मार्चनवदिनांके शुभारम्भः

अन्तर्राष्ट्रीयशिवरात्रिमहोत्सवः ९ मार्चतः आरभ्यते। अन्तर्राष्ट्रीयशिवरात्रिमहोत्सवे मण्डीप्रशासनेन २१६ प्राचीनदेवीदेवताभ्यः निमन्त्रणपत्राणि प्रेषितानि। बृहद्देवः कामरुनागः शिवरात्रिमहोत्सवे मण्ड्याम् अद्य आगमिष्यति। तस्य आगमनमात्रेण

अन्तर्राष्ट्रीयशिवरात्रिमहोत्सवस्य कार्यमपि आरभ्यते। बृहद्देवेन सह अन्ये षट् देवदेवताः अपि अद्य मण्डीम् आगमिष्यन्ति। एतेन सह ८ मार्च दिनाङ्के शिवरात्रितः अन्येषां देवदेवतानां आगमनमपि आरभ्यते। अन्तर्राष्ट्रीय शिवरात्रि महोत्सवस्य उद्घाटनं राज्यस्य मुख्यमन्त्री सुखविन्दरसिंह सुखु इत्यनेन ९ मार्च

दिनाङ्के भविष्यति। सः २ वादनस्य समीपे भगवान् राजमाधवस्य पूजां करिष्यति ततः परं उत्सवस्य प्रथमराजजलेबस्य उपस्थितः भविष्यति। महोत्सवस्य द्वितीयं शाहीजलेबं १२ मार्च दिनाङ्के बहिः गमिष्यति, महोत्सवस्य समापनं १५ मार्च दिनाङ्के राजमाधवस्य अन्तिमशाहीजलेबस्य अनन्तरं राज्यपालशिवप्रतापशुक्लस्य करकमलैः सह भविष्यति।

इदानीं मनालीतः कन्याकुमारीपर्यन्तं स्वप्नः सिद्धः भविष्यति- "केन्द्रीय मंत्री नितिन गडकरी"

**हिमसंस्कृतवार्ता:-
प्रवीणकुमारः, सिरमौरः।**

केन्द्रीयमन्त्री नितिनगडकरी इत्यनेन हिमाचले ४ सहस्रकोटिरूप्यकाणां शिलान्यासः कृतः। अस्मिन् अवसरे भाजपा राष्ट्रियाध्यक्ष जगत प्रकाश नड्डा अपि कर्नाटकतः वर्चुअल माध्यमेन कार्यक्रमे सम्मिलितः भूत्वा जनान् सम्बोधितवान्। गडकरी स्वसम्बोधने उक्तवान् यत् इदानीं न केवलं काश्मीरतः कन्याकुमारीपर्यन्तं अपितु मनालीतः कन्याकुमारीपर्यन्तं स्वप्नः पूर्णः भविष्यति। सः अवदत् यत् हिमाचलप्रदेशे १५ सहस्रकोटिरूप्यकाणां व्ययेन ४५ कि.मी.दीर्घतायाः ३२ सुरङ्गाः निर्मिताः सन्ति तथा च देशे सुरङ्गनिर्माणे हिमाचलस्य प्राधान्यं दत्तम् अस्ति। मनालीतः लेहलद्वाखपर्यन्तं विंशतिसहस्र-कोटिव्ययेन सप्त सुरङ्गाः निर्मायन्ते। श्रीनगरतः जम्पूरपर्यन्तं १८ सुरङ्गाः आगामिषु मासत्रयेषु सम्पन्नं कर्तुं शक्यन्ते तर्हि तानि दिल्ली-कटरा एक्सप्रेस राजमार्गेण सह सम्बद्धानि भविष्यन्ति। अनेन सह श्रीनगरात् अष्टघण्टेषु दिल्लीं प्राप्तुं शक्नुमः, कटरातः दिल्लीपर्यन्तं यात्रा

षड्घण्टेषु सम्पन्नं भविष्यति। अतः जनाः अमृतसरतः दिल्लीपर्यन्तं केवलं चतुर्घण्टेषु, दिल्लीतः मुम्बईपर्यन्तं च १२ घण्टेषु गन्तुं शक्नुवन्ति। केन्द्रीयमन्त्री गडकरी इत्यनेन उक्तं यत् हिमाचलप्रदेशे रज्जुमार्गस्य निर्माणं शीघ्रं कृतम् अस्ति, रज्जुमार्गस्य निर्माणेन च राज्यं लाभं प्राप्स्यति। सः अवदत् यत् देयोत्सिद्धतः बार्चेट्पर्यन्तं कालुसिद्धमन्दिरपर्यन्तं रज्जुमार्गः निर्मितः भविष्यति, कुल्लुतः घटसानीपर्यन्तं, लाहौलस्पितीतः कैलाङ्गपर्यन्तं च रज्जुमार्गः निर्मितः भविष्यति।

हमीरपुरे बाईपास चतुष्पंक्तेः घोषणा

एतस्मिन् समये गडकरी प्रारम्भिकसर्वेक्षणानन्तरं शिमला-बिलासपुर-काङ्गडा-मार्गं चतुष्पंक्तिकरणस्य घोषणां कृतवान्। सम्प्रति अयं मार्गः केषुचित् स्थानेषु द्विमार्गीयः, केषुचित् स्थानेषु चतुःमार्गीयः च क्रियते। केन्द्रीयमन्त्री गडकरी शिमलातः काङ्गडापर्यन्तं चतुष्पंक्तिरूपेण करणस्य घोषणां कृतवान्

धारावाहिकी गीताप्रश्नोत्तरी - ११

अर्जुनः - तेषाम् अनन्तबुद्धियुक्तानां मनुष्याणां परमात्मप्राप्तेः एकः निश्चयः कथं न भवति भगवन् ?

श्रीकृष्णः - ये कामनासु एव तन्मयाः भवन्ति, येषां स्वर्गप्राप्तिः एव परमं लक्ष्यं स्यात्, ये सकामकर्मपरायणाः, फलाभिलाषिणः च भवन्ति, ते भोगादतिरिच्य अन्यत् न किमपि स्यादिति द्रष्टारः, परस्परं कथयितारः च भवन्ति। ते केवलं पुष्पितं, शोभायुक्तं वचनं हि वदन्ति, यद्वचनं जन्मरूपं फलं यच्छति, अन्यच्च भोगैश्वर्यादिकस्य प्राप्त्यर्थं बहुक्रियावर्णनशीलं स्यात् तत्। तथा वचनैः अपहृतचेतसः ये, तेषां चित्तं भोगेषु एव आकृष्टं भवति। अतः भोगैश्वर्यादिषु ये अत्यन्तम् आसक्ताः, तेषां परमात्मनि एकः निश्चयः न भवति

अर्जुनः - तदासक्तितः आत्मानं विमोक्तुं मया किं कर्तव्यं भवेत्, भगवन् ?

श्रीकृष्णः - त्रिगुणमयोऽयं संसारः इति वेदाः वर्णयन्ति प्रायः। अतः अर्जुन ! त्वं सकामकर्म त्यज, रागद्वेषादिद्वन्द्वैः मुक्तः भव। नित्यपरमात्मनि एव स्थितः भव। त्वं योगक्षेमस्य, अर्थात् अप्राप्तवस्तुनः प्राप्तेः, प्राप्तवस्तुनः रक्षायाः च चिन्तां मा कुरु। त्वं केवलम् ईश्वरपरायणः भव, अर्थात् परमात्मप्राप्त्यर्थं हि दृढनिश्चययुक्तः भव।

अर्जुनः - कश्चन एकं निश्चयं कुर्यात्, तस्य कः परिणामः, भगवन् ?

श्रीकृष्णः - यथा सर्वतः जलपरिपूर्णं सरोवरे प्राप्ते सति क्षुद्रजलाशयानां तावती आवश्यकता न भवति, अथवा तेषां महत्त्वं न प्रतीयते। तद्वत् वेदज्ञानाम् अर्थात् तत्त्वविदां दृष्टौ अपि सांसारिकभोगानां किञ्चिदपि महत्त्वं न भवति।

अर्जुनः - एतादृशी ज्ञानदृष्टिः प्राप्तव्या चेदत्र कः उपायः, मदर्थे उच्यतां भगवन् ?

श्रीकृष्णः - एतादृश्याः ज्ञानदृष्टेः प्राप्त्यर्थं कर्मयोगः साधनीयः। अर्जुन ! तव कर्मणि एव अधिकारः वर्तते, न वा फलेषु कदाचिदपि। त्वं कर्मफलेच्छां परित्यज्य केवलं कर्तव्यकर्म हि साधय। त्वं न कदापि कर्मफलहेतुः भूयाः। यैः शरीराङ्गैः त्वं कर्म करोषि, तेषु करणेषु अपि तव ममत्वं मा भवेत्।

अर्जुनः - कर्मणि यदि ममत्वमेव न स्यात्, तर्हि अहं किमर्थं वा कर्म कुर्यां भगवन् ?

श्रीकृष्णः - इत्थं 'कर्म न करोमि' इति आसक्तिः अपि तव मा भूत्।

अर्जुनः - तर्हि त्वं हि वद प्रभो ! कर्म अहं केन प्रकारेण करवाणि

श्रीकृष्णः - सिद्धयसिद्धयोः समभवनं हि योगः उच्यते। अतः त्वमपि सङ्गासक्तिं परित्यज्य योगस्थः भव, कर्माणि च कुरु।

अर्जुनः - यदि अनयोः समः भूत्वा कर्म न कुर्यां तदा किं स्यात् ?

श्रीकृष्णः - समतायुक्तात् योगात् कामनायुक्तं कर्म अत्यन्तम् अवरं, तुच्छं वा। तस्मात् कारणादेव त्वं योगाश्रितः भव, यतोहि कर्मफलाभिलाषिणः तु अत्यन्तं कृपणाः भवन्ति, अर्थात् ते कर्मफलस्य हि दासाः स्युः, न वा समत्वयोगाश्रिताः भवेयुः कदापीति, शुभम्। (गीता - २/४२-४९)

(अनुवर्तिष्यते)

-- नारदोपाध्यायः।

पहाड़ी गल्लां हिमसंस्कृतवार्ताः देशी फल हंडे थे मजेदार

आवा मित्रों इक्क गल सुणाइए कुछ देशी फ़लों रे नांव गणाइये पुराणेयां लोके सभी खादिरे नवेयां जो बी कुछ याद कराइये

अकखे पक्के पारलिया धारा तौरी रे पत्ते रा डूना बणाया पैहथुयें हत्था ते खोई लये सारे मेरे हत्था तां कुछ बी नी आया

घरा गे स्वाइये लगिरे लसूहडे जुंजेयां रे जुंजे भरिरा डाल कुले पत्तेयां रे तां बणाओ पतेहडू लसूहडेयां रा ता पाओ चार

जम्मण लगिरे बाई रिया बाटा हेठ लगी गया जम्मणा रा ढेर सुगरा खातर दवाई राम बाण खाओ फटाफट करो न देर

गलगल खट्टे रा बणाणा मरब्बा छिलके कडी कने लूण पिपली देणी मलाई गोडे खट्टे रा सटक नी तवारना समेत खटयाईये लैणा खाई

बुटडे बराइ सब दित्ते मुकाई गरनू कने बैर हुण किती मिलदे अज्जकला रे दिने ई काँगुए कने कैथा फुल्ल थे खिलदे

त्यामलू रा डाल बड़ा गोरा चिट्टा फल लगदे त्यामलू इसजो गलान्दे गोल कने लाल बड़ा मीठा शहदा ने भरिरा हुँदा बड़े चावा ने थे खाँदे

तूता रे डाल हंडे थे बथेहरे न मैल देणा न देंदे थे खाद लगदे थे लंबे लंबे सफेद तूत खाणे जो लगदे थे बड़े स्वाद

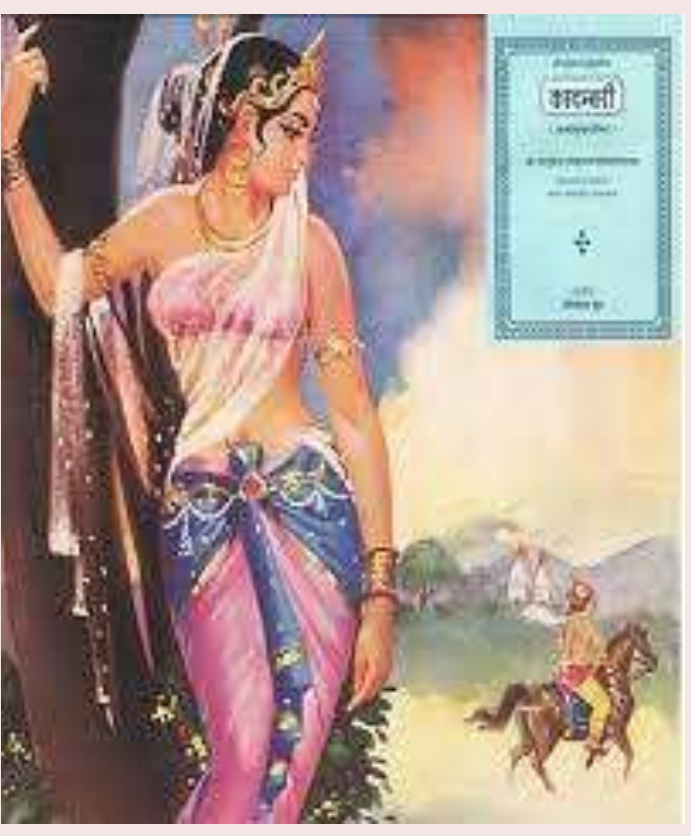
बड़े घट रई गए हुण देसी अम्ब माहणी खाणे री औन्दी थी नंद कई ठगू अम्ब देखणे जो हंडे लाल पर खट्टे ऐ

रविन्द्रकुमारः, घुमारवीं

कादम्बरी प्रश्नोत्तरी

- कादम्बरी आवाहे कः प्रशंसितः ?
उत्तरम्- त्रिगुणात्मकब्रह्मः
- बाणभट्टस्य मते सज्जनाः केन इव उदात्तवचनैः हृदयं गृह्णन्ति ?
उत्तरम्- मणिनूपूरसदृशम्
- वात्स्यायनवंशे ब्राह्मणाः के आसन् ?
उत्तरम्- कुबेरः
- शूद्रकसभायां शुक्रं केन आनयत् ?
उत्तरम्- चांडालकन्यया
- शुकस्य नाम किम् आसीत् ?
उत्तरम्- वैशम्पायनः
- वैशम्पायनं केन नीडात् अधः क्षिप्तम् ?
उत्तरम्- शाबर सेनापतिः
- अस्याः घटनायाः समये तस्य पितुः स्थितिः का आसीत् ?
उत्तरम्- अतिवृद्धः
- वैशम्पायनं केन पालितम् ?
उत्तरम्- हारीत्।

- वैशम्पायनं कस्मिन् आश्रमे आनयत् ?
उत्तर- जाबाली ऋषे।
- कस्य आश्रमः आसीत् ?
उत्तरम्- जाबाली ऋषे
- कुबेरस्य कति पुत्राः आसन् ?
उत्तरम्- 4
- तारापीडस्य राजधान्याः नाम किम् ?
उत्तरम्- उज्जयिनी

- कुणाल कौशिकः, मोतिहारी

धनंजयविरचितम् दशरूपकम्

काव्यं दृश्यं श्रव्यं चेति द्विविधम्। इत्यादिकं वाक्यं प्रसिद्धम्। अस्मिन् तत्र तत् 'श्रव्यम्' इत्युच्यते यत्र श्रवणमात्रं सम्भवति न पुनः दर्शनम्। तस्मात्तत्र श्रोत्रेन्द्रियमात्रस्य प्रवृत्तिः। अत्र हि गानकुशलः कियता मधुरस्वरेण काव्यं गायति यच्छ्रवणेन सहृदया आनन्दमनुभवन्ति। तदेवं श्रवणस्य सद्भावात् काव्यमिदं श्रव्यम्। यत्र पुनः श्रवणं दर्शनं च सम्भवति तत् 'दृश्यम्' इत्युच्यते। इदं च नटैरभिनीयते इति अभिनेयम् इत्युच्यते। नटादौ रामादेः स्वरूपस्य आरोपात् अस्य 'रूपकम्' इति पदेनापि व्यवहारः, तदुक्तम् - 'तद्रूपारोपात् रूपकम्' ॥ अत्र श्रोत्रेन्द्रियस्येव नयनेन्द्रियस्यापि प्रवृत्तिः। दर्शनस्य चात्र प्राधान्यादस्य दृश्यमिति व्यवहारः। तदेवम् इन्द्रियद्वयस्य प्रवृत्त्या कथावस्तुनो

बोधः सहृदयानां साधु भवति रसास्वादाः। अत एव 'काव्येषु नाटकं रम्यम्' 'नाटकान्तं साहित्यम्' इत्यादिकं वाक्यं प्रसिद्धम्। अस्मिन् प्रभेदद्वये रामायण-महाभारत-रघुवंशादिकं प्रथमे प्रभेदे अन्तर्भवति। अभिज्ञानशाकुन्तल-मालविकाग्निमित्र-उत्तररामचरितादिकं तु द्वितीये प्रभेदे। संस्कृतसाहित्ये प्रायशः दुःखान्तं रूपकं नास्ति। यावदस्ति रूपकं प्रायेण तत्सर्वमपि सुखान्तम्। कुतः? विचारे कृते इदं प्रतिभाति - काव्यात् 'रामादिवत्' इत्युपदेशो भवतीति रावणादिवत्' इत्युपदेशो भवतीति निर्विवादम्। तदर्थमेव काव्यमार्गस्याविष्कारः व्यासवाल्मीकिप्रभृतिभिः। यदि न भवति तादृश उपदेशः तर्हि तस्य काव्यत्वमेव न भवति, प्रयोजनाभावात्। स्थिते चैवम्, रूपकं यदि दुःखान्तं भवति तर्हि नायकस्य

दशरूपकम्

अवनतिः मरणं वा तत्र नियमेन प्रतिपादनीयं सम्पद्यते येन 'नायकवत् वर्तितव्यम्' इत्युपदेशः गगनकुसुममिव निरवकाशं जायेत। तस्मात् भाषान्तरे इव संस्कृते न दुःखान्तं रूपकं दृश्यते। यद्यपि भासेन ऊरुभङ्गमित्यादीनि कानिचित् दुःखान्तानि रूपकाणि रचितानि तथापि तत्र नायकस्य युधिष्ठिरादेः नास्ति मरणम् प्रत्युत प्रतिनायकस्य दुर्योधनादेरिति नास्ति दुःखान्तत्वम्। नाटकं सङ्गीतेन युक्तम्। 'गीतं वाद्यं तथा नृत्यं त्रयं सङ्गीतमुच्यते। 'एभिः त्रिभिः युक्तं नाटकं बहु जनप्रियम् अभवत्। 'काव्येषु नाटकं रम्यम्' इत्युक्तिः प्रसिद्धा। यद्यपि लोको भिन्नरुचिः तथापि नाटकं तान् सर्वान् समाराधयति (सन्तोषयति)। संस्कृतसाहित्ये भासः, कालिदासः, शूद्रकः, हर्षः, भवभूतिः इत्यादयः प्रसिद्धाः कवयः नाटकानि रचितवन्तः।